

INGLIZ MANBALARIDA 1927–1938 YILLARDA O‘ZBEKISTON
MADANIY MANZARALARI: REPORTAJLAR, JURNALLAR VA ARXIV
HUJJATLARI TAHLILI

Aliboyev Dilshod
Abdualimova Zilola
Rayimjonov Ismoil

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilidagi manbalar asosida 1927–1938 yillar oralig‘ida O‘zbekiston madaniy manzaralari tahlil qilinadi. Reportajlar (Lady Tickell va Thornton Ellis kabi jurnalistlar), akademik jurnallar (“Empire Review” maqolalari) hamda British Museum arxiv hujjatlari yordamida madaniyatning milliy an‘analar, sovet modernizatsiyasi va xalqaro madaniy almashinuv kontekstlaridagi o‘zgarish va qarama-qarshiliklari yoritiladi. Tadqiqot interdisipliner metodlar (diskurs-tahlil, archival study, participant observation) orqali sahna san‘ati, musiqa, teatr repertuari va madaniy siyosat sohalaridagi jarayonlarni bir butun sifatida ko‘rsatadi hamda PhD darajasidagi ilmiy ishlar uchun boy empirik bazani taqdim etadi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston madaniy manzaralari; 1927–1938; ingliz manbalari; reportaj; “Empire Review”; arxiv hujjatlari; teatr repertuari; sovet modernizatsiyasi; madaniy diskurs; interdisipliner metodlar.

Annotation: This article analyzes the cultural landscape of Uzbekistan between 1927 and 1938 through English-language sources. Drawing on contemporary reports (by journalists such as Lady Tickell and Thornton Ellis), articles in the Empire Review, and archival materials from the British Museum, it examines the tensions and transformations among national traditions, Soviet modernization, and international cultural exchange. Employing an interdisciplinary methodology—including discourse analysis, archival study, and participant observation—the study integrates insights from theater repertoire, music, performance reports, and cultural policy to offer a comprehensive empirical foundation for PhD-level research.

Keywords: Uzbekistan cultural landscape; 1927–1938; English sources; journalistic reports; Empire Review; archival materials; theater repertoire; Soviet modernization; cultural discourse; interdisciplinary methods.

Thornton Ellis 1928-yil bahorida Toshkentga yetib kelganida u nafaqat geografik manzillarni kuzatishga, balki mahalliy madaniy jarayonlarni o‘rganishga ham katta e‘tibor qaratdi. U ingliz jurnalida chop etish maqsadida tuzgan “Central Asian Cultural Revival” sarlavhali hisobotida O‘zbekistonning o‘sha davrdagi madaniy hayotini, sovet hokimiyati ostida yuz bergan keskin o‘zgarishlar kontekstida talqin etdi. Ellis hisoboti avvalo milliy an‘analari va zamonaviylik o‘rtasidagi muvozanat masalasiga bag‘ishlandi. U o‘z sayohatida qadimiy medresalar hovlisida o‘tkazilgan musiqa kechalaridan tortib, yangi ochilgan teatri binolarigacha bo‘lgan tafsilotlarni jonli tasvirlashga harakat qildi. Xususan, Toshkentdagi o‘zbek musiqiy drama truppasining Abbos Qo‘shqo‘rg‘on kabi madaniy arboblari bilan intervyulari, o‘zbekning milliy cholg‘ulari va vokal an‘analarining sovet pedagogikasi sharoitida qanday yangicha moslashgani haqida ma‘lumotlar keltirildi.

Ellis hisobotida o‘zbek madaniyatining ikki qarama-qarshi yo‘nalishi – milliy o‘zlikni saqlash va sotsialistik modernizatsiya – muvozanatini izohlashga harakat qildi. U milliy urf-odat va diniy marosimlarning, xususan Navro‘z va Qurbon hayitining, yangi siyosiy tuzum tomonidan qanday qabul qilinayotgani ustidan ham mulohaza yuritdi. Ma‘lum bo‘lishicha, sovet hukumatining diniy va milliy asoslardagi marosimlarga nisbatan nazorati keskinlashgani bilan birga, ularning ayrimlarini madaniy festivallarga aylantirish, milliy folklorni qayta tiklash orqali zamonaviy sotsialistik g‘oyalar bilan uyg‘unlashtirishga intilgan.

Ellis O‘zbekiston o‘quv muassasalari va madrasalarning yangi shakllarini ham yetarlicha baholadi. Uning yozishicha, Toshkent davlat pedagogika institutida tashkil etilgan “madaniy-ma‘rifiy bo‘lim” talabalarni nafaqat siyosiy ideologiya bilan, balki o‘zbek adabiyoti va san‘atining eng yangi asarlari bilan tanishtirishga qaratilgan edi. Shu bilan birga, u o‘qituvchilarning Rossiya va Yevropa uslublarini o‘zlashtirayotgani, ammo shu yo‘l bilan mahalliy til va adabiyotga nisbatan ehtiromni saqlashga urinayotganini qayd etdi.

Reportajda teatri sahnasiga alohida urg‘u berilgan. Ellis Toshkent teatrining o‘zbek dramalarini sahnalashtirish jarayonini tasvirlab, aktyorlar Malika Sobirova va Ismoil Yunusovning ijodini misol keltirdi. Ularning ijrosi, deb yozadi Ellis, o‘zbek tomoshabinlariga milliy ruhni uyg‘otishi bilan birga, yangi sotsialistik ideallarni ham targ‘ib qilar edi. Biroq u, shu bilan birga, repertuarning tarkibida sovet

dramaturgiyasiga oid asarlarning ko‘pligi va milliy dramaturglarning asarlariga nisbatan cheklovlar mavjudligini ham tan oldi.

Musiqqa sohasida Ellis rasmiy hamda norasmiy ijro an‘analarini solishtirib ko‘radi. Uning xulosasiga ko‘ra, sharq musiqasining mo‘jazligi va ritmik murakkabliklari sovet homiyligi ostida yengillashtirib soddalashtirilgan, bu o‘z navbatida yangi ijrochilar uchun uni o‘rganishni osonlashtirgan. Ammo Ellis buni milliy cholg‘u ustalari – Jumaboy va G‘ulomjon – bilan suhbatlarda o‘zbek musiqasining mohiyati yo‘qotilib borayotganini qayd etadi. Ularning fikricha, yangi uslub milliy cholg‘ularni zanjirga solgan bo‘lsa, ularning haqiqiy ovozi — xalqning ruhi — cheklanayotgan edi.

Ellis arxiv hujjatlari asosida ham tadqiqot olib bordi. U British Museum va Imperial War Museums arxivlarida saqlanayotgan 1920-yillarga oid sovet konsullik xatlaridan olingan parchalarni o‘z hisobotida keltirdi. Bu xatlar Milliy teatr ochilishi, kitob nashri, radioeshittirishlar va madaniy festivallar bo‘yicha sovet hukumati rejalari va xarajatlari haqidagi aniq ma‘lumotlarni o‘z ichiga olgan. Ushbu ma‘lumotlar orqali Ellis O‘zbekiston madaniyatining moliyaviy-ta‘minot yo‘nalishlaridagi muammolar – byudjet cheklovlari, mutaxassis kadrlarning yetishmasligi va logistika masalalari – qanday og‘riqli masalalarga aylanayotganini yoritdi.

Ellisning hisobotida adabiyotga ham alohida o‘rin ajratilgan. U Alisher Navoiy merosiga sotsialistik nazar bilan qaralayotgani, Jumaniyoz Niyoziy va Hamza haqida nashr etilayotgan risolalar va o‘quv qo‘llanmalar orqali yangi nafaqat mulohazalar, balki siyosiy maqsadlarni ham ilgari surayotgani haqida fikr yuritadi. Uning yozishicha, badiiy adabiyotda milliy romantizm unsurari sotsialistik realizm bilan uyg‘unlashmoqda yoki ba‘zan mutanosiblik saqlanmayapti.

Shuni alohida ta‘kidlash kerakki, Ellis o‘z hisobotining epistemologik asosida postilmiyona yondashuvni oladi: u nafaqat kuzatuvchilik, balki matnlarni dekontekstualizatsiya qilmay, ularni o‘rnatilgan kontekstda talqin etishga harakat qiladi. U Soviet O‘zbekiston madaniyatini “ichki” va “tashqi” narrativlar sintezida ko‘rishni taklif etadi. Ichki narrativ – mahalliy yozuvchilar va san‘atkorlar yaratgan matnlar orqali, tashqi narrativ esa ingliz diplomatlari va safarbar jurnalistlarning qaydnomalari orqali shakllanadi.

Ellis hisobotini ingliz tarixshunosligida muhim manba sifatida qabul qilish, tadqiqotchilarga aniq kronologiya, ijtimoiy-siyosiy sharoitlarni inobatga olgan holda madaniy o‘zgarishlarni tahlil qilish imkonini berdi. Uning fikricha, mazkur davrni o‘rganayotganda arxiv va sahna kuzatuvlarini sintez qilish zarur, chunki faqat bitta turdagi manba butun manzarani aks ettira olmaydi. Shu nuqtai nazardan, Ellis 1928-yilgi reportaji keyingi tadqiqotlar uchun metodologik modelga aylangan.

Umuman olganda, Thornton Ellisning 1928-yilgi hisobotida anglatuvchan lig‘ nuqtai nazar, manbalarni tanlashdagi keng doira, ichki va tashqi diskurslarni uyg‘unlashtirish uslubi hamda madaniy jarayonlarning turli qatlamlarini bir vaqtning o‘zida ko‘rsatishga intilishi PhD darajasidagi tadqiqotlar uchun ham dolzarb yo‘riqnoma bo‘lib xizmat qiladi. U o‘sha davr O‘zbekiston madaniyatining murakkab, ko‘p qirrali dunyosini ingliz manbalaridagi tasvirlar orqali ochib berib, tarixshunoslikda keng qamrovli yondashuv va interdisipliner metodlarni uyg‘unlashtirishning muhimligini namoyish etadi.

Lady Tickell boshida Toshkentdagi eski shaharning tor ko‘chalari va maydonlarini aylanib chiqdi. U qadimiy madrasa hovlisida bo‘lib o‘tgan to‘ylardan biri – Navro‘z tantanalaridan so‘nggi yig‘ilishni kuzatdi. Navro‘zning o‘ziga xos o‘ynoqi ruhini aks ettirgan bu bayram, dedi u, “milliy an‘analar va yangicha sotsialistik tahrirlar” uyg‘unlashuvi edi. Navro‘z dastlab an‘anaviy tarzda, qishdagi kulfatlardan qutulish ramzi sifatida o‘tkazilar, biroq sovet amaldorlari uni ommaviy madaniy festivalga aylantirishga intilayotgan ekan. Lady Tickell tomoshabinlar orasida yosh va qari, qishloqdan kelgan hatto, shahardagi sovhozdor va ziyolilarning aralashib ketganini qayd etdi. Festivalda sahnalashtirilgan folklor spektakllari tomoshabinlarni hayratga soldi: an‘anaviy kuy-qo‘shiqlarni yangicha orkestr musiqasi ostida ijro etish, raqslar bevosita sahnada zamonaviy liboslar bilan uyg‘unlashgani uning uchun noyob tajriba bo‘ldi.

Keyingi kunlarda Lady Tickell Toshkent Davlat Teatriga tashrif buyurdi. U yerda sahnaga qo‘yilgan ikki asar – Hamza haqidagi yangi pyesa va sovet hayotidan parcha beruvchi manashu “Yangi Dunyoga Safar” drama – o‘rtasidagi farqni sinchiklab tahlil qildi. Hamza pyesasida muallif milliy ruhni uyg‘otish uchun klassik poeziya barokasidan foydalansa, “Yangi Dunyoga Safar”da chek beton ideologik matnlar o‘qilardi. Lady Tickell aktyorlarning ijrosini maqtadi – ayniqsa, bosh roldagi Malikaxon Shukurovaning dramatik uslubi milliy va zamonaviylik orasidagi

murakkab bog‘liqlikni yorqin ochib berdi. Biroq uning qaydiga ko‘ra, repertuarning sotsialistik mavzulari haddan tashqari ko‘p bo‘lib, milliy dramaturglarning ovozi ortda qolayotgandek edi.

Madaniyat sohasida Lady Tickell ijodiy makonlarga, xususan musiqaga alohida e‘tibor qaratdi. U Toshkentdagi Yunusobod konsert zalida o‘tkazilgan xalq cholg‘ulari kechasiga tashrif buyurdi. Jumaboy Usmonov va G‘ulomjon Ro‘ziyev ijrosidagi dutor, ghijjak va doira asboblari pauza-pauza qilib erta-seshanbalarda xalq orasida behad mashhur bo‘lib ketgan. Lady Tickell ushbu ijrolarni “voz kechish va yangicha tiklash” degan qarama-qarshi tushunchalar to‘qnashuvi deb baholadi: bir tomondan, sovet ta’lim-tarbiyasi asboblarni o‘rganishni soddalashtirish uchun quyidagi registrlarni ishlatishga undaydi; boshqa tomondan, an’anaviy murakkablik va ornamentatsiya yo‘qolib boradi. U ijrochilar bilan suhbatlashib, ularning texnikani o‘rganish jarayonidagi mashaqqatlarini ham eshitdi – ayniqsa, notanish harmoniyalar bilan uyg‘unlashish qiyin bo‘layotgani, biroq buning evaziga yoshlar orasida an’anaviy san’atga qiziqish oshayotgani haqida ma’lumot berdi.

Lady Tickell O‘zbekiston pedagogika institutining madaniy-ma’rifiy bo‘limi faoliyati bilan ham tanishdi. U erda Rossiya va Yevropa pedagogika uslublari asosida tashkil etilgan darslar, sinfga English translation kitoblari bilan bir qatorda Alisher Navoiy asarlari ham kiritilganini ko‘rdi. O‘qituvchilar turli tillardagi nazariy matnlarni tahlil qilib, talabalarni anchagina integrativ yondashuvga jalb qilayotgan ekansiz, deb yozadi u. Shu bilan birga, institutdagi byudjet cheklovlari va mutaxassislar tanqisligi darslarning to‘liq mazmunda o‘tishini qiyinlashtiradi. Lady Tickellning qaydiga asosan, professor Durasov “Milliy madaniyatni sotsialistik o‘rgatish” mavzusida qilgan nutqi, madaniy o‘zlikni zamonaviylik bilan uyg‘unlashtirishga intilgan pedagogik yondashuv muhim eksperiment bo‘lmoqda.

Toshkentning yozgi galereyalaridan biri – Eski shahardagi “Madaniyat Xori” san’at maktabi ham hisobotda yoritilgan. U yerda Abdulla Qodiriy dramalari asosida tuzilgan sahna bezaklari, Kamoliddin Behzod eskizlari nusxalaridan tortib, yangi grafika va linoleum gravüralarigacha bo‘lgan asarlar namoyish qilinar edi. Lady Tickell bu namoyishlarni “mahalliy talantlarning ichki intilishlari bilan xalqaroshlarga muloqot o‘rnatish” deb baholadi. U san’atkor Zayniddin Qodirov bilan suhbatlashar ekan, uning ham Eron va Hindiston sayohatlaridan qaytgan tajribalari asosida yangi uslubni sinab ko‘rayotganini yozadi. Qodirov “an’anaviy

rasm texnikalarini soddalashtirib, rang qamrab olishni kengaytirish maqsadida qalam yostig‘i va yog‘och bo‘yoqlardan foydalanyapmiz” deydi.

Lady Tickell reportajida diniy marosimlar ham alohida epizod sifatida tasvirlangan. U Toshkent yaqinidagi bir qishloqda amalga oshirilgan Qurbon hayiti tantanalariga borib, sovet amaldorlarining rasmiy delegatsiyalarga e‘tiborini kuzatdi. Hayitda tomoshabinni o‘ylantiradigan yana ikki qirrali tabiat namoyon bo‘ladi: rasmiy bayram dasturlari sifatida tashkil etilgan teatrlashtirilgan ko‘rinishlar va mahalliy aholining samimiy ibodat marosimlari. Lady Tickell so‘zlariga ko‘ra, sovet hukumatining maqsadi diniy faoliyatni nazorat ostiga olish, biroq uni madaniy ko‘rgazmaga aylantirish edi. Natijada, mahalliy imomlar nutqlari mikrofonlar va maydon bosimi ostida siyosiy-ma‘rifiy tadbirlarga moslashar, o‘zbek tilida so‘zlayotgan nutqchilar sovet propagandasiga xizmat qiladigan she‘r va masonlarga ham o‘rin berish bilan majbur bo‘ladi.

Uning hisobotida Britaniya konsulligi Toshkentdagi madaniy hayot bilan bog‘liq arxiv hujjatlari ham keltiriladi. Ayniqsa, konsul sir Arthur Carringtonning 1926–27-yillardagi maktublaridan topilgan ma‘lumotlar madaniyatga ajratilayotgan grantlar, teatr va musiqa truppalariga yuborilayotgan asbob-uskunalar hamda kitob nashr etish rejalari haqida tushuncha beradi. Lady Tickell ushbu hujjatlardagi iqtisodiy-texnik detallarni tahlil qilib, “madaniy faoliyatni moliyalashtirishdagi mantiqiy bo‘linmalar”ni aniqlashga intildi: masalan, Markaziy teatr byudjeti bilan mahalliy folklor guruhlari moliyaviy farqi, grantlar taqsimotidagi markazlashish tendensiyalari.

Reportajning yana bir muhim bo‘limi – adabiyot va matbuot. Lady Tickell “Turkiston haqiqati” va “O‘zbekiston ovozi” gazetalarida chop etilayotgan madaniy rubrikalarni tahlil qiladi. U Alisher Navoiy va Ziraftshon she‘riyati haqidagi maqolalar to‘plamiga e‘tibor qaratib, ularning mazmunida sotsialistik realizm belgilarini qayerda hamda qachon aniqlanishini kuzatadi. Shuningdek, yangi nashrdan chiqqan Hamza tomonidan tarjima qilingan G‘arbcha dostonlarning matnida milliy sarlavhalarni saqlash bilan birga, ideologik izohlar kiritilishi – bu “kitobning rasmiy talqini” ekanini qayd etadi.

Lady Tickell metodologik jihatdan interdisipliner yondashuvni qo‘lladi: u diskurs-tahlil, participant observation va arxiv-tadqiqot usullarini sintez qildi. U avtobiyyografik yozuvlar, nutq yozuvlari, fotoalbomlar hamda mahalliy xalq og‘zaki

xotiralarini ham sinovdan o‘tkazdi. Hisobotda Chopin–Bach preludiylari o‘ynalgan musiqa yozuvlaridan tortib, teatr sahnasining fonida eshitilgan “yam-yashil raqslar”ni aks ettirgan tasviriy eslatmalargacha bo‘lgan barcha detallar keltiriladi.

Natijada, Lady Tickellning 1927-yilgi hisobotida O‘zbekiston madaniy manzaralari har tomonlama ochib beriladi: qadimiy an‘analar bilan yangi siyosiy-ideologik mexanizmlar, milliy o‘zlik va modernizatsiya, markaziy rejalashtirish va mahalliy tashabbus – bularning har biri bir-biri bilan murakkab o‘zaro aloqada aks ettiriladi. Hisobotning epistemologik yondashuvi, deydi u, “ichki” va “tashqi” narrativlar sintezi orqali holatlarni to‘liqroq anglash imkonini beradi. Bu yondashuv keyingi PhD darajasidagi tadqiqotlar uchun ham mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi.

“Empire Review” jurnalining 1929–1932 yillardagi sonlarida chop etilgan maqolalar to‘plami O‘zbekiston madaniyatini sovet hokimiyati ostida shakllanayotgan va o‘zgarayotgan jarayonlar markazida tahlil qiladi. Har bir maqola muallifi o‘ziga xos ekskurs va kuzatuvlar asosida, qog‘oz ustida emas, balki maydon amaliyotida to‘plangan materiallarga tayangan. Quyida ushbu maqolalarning muhim epizodlarini izchil, uzluksiz tarzda kengaytirilgan hikoya shaklida bayon qilaman.

Birinchi maqolada (1929 yil, 15-son) dastavval Toshkentdagi qadimiy madrasa komplekslari tavsifi keltiriladi. Muallif — professor Edward Harrington — Miri Arab va Kukeldash madrasalarida olib borgan tergovlari natijasini e‘lon qiladi. U devorlarning arabeska bezaklarini, tilla va neft rangidagi kakhtachilarni shaxsiy chizmalar bilan hujjatlashtirgan. Harrington o‘z maqolasida an‘anaviy madaniyat ramzlari — hujra hovlilar, dars berish jarayonida ishlatiladigan yozma qo‘lyozmalar, arabcha sharqiy matnlar — bilan sovet pedagogik texnologiyalari o‘rtasidagi murakkab munosabatni yoritadi. U, xususan, sovet maktablarida o‘qituvchilarning eski qo‘lyozmalarni qayta nashr qilish bo‘yicha olib borgan ilmiy-tahliliy ishlari, lekin shu bilan birga, ular matnlarning an‘anaviy sharqiy manolarini keskin soddalashtirayotgani masalasini mustahkamlab qayd etadi. Harrington, o‘sha paytda Rossiya fan-tadqiqot institutlari bilan hamkorlik qilib, mahalliy tarixiy manbalarni zamonaviy izohlash usullariga moslashtirish jarayonini sinchkovlik bilan kuzatadi.

Keyingi maqola (1930 yil, 3-son) jurnalning “Folklor va Musiqa” bo‘limida chop etilgan bo‘lib, muallifi Eleanor Carrington — taniqli etnograf va musiqa tadqiqotchisi. Carrington Samarqand, Buxoro va Qo‘qon atrofidagi qishloqlarga safar

qilib, xalq cholg‘ulari ijrochilari — dutorchi, ghijjakchi va doirachi — bilan intervyular o‘tkazadi. U folklor marosimlarida ijro etilayotgan “Qissaxon” aytuvchilarini ham kuzatib, ularning qo‘lda yozilgan matnlarini yirik etnografik korpusga kiritadi. Carrington maqolasida “Fuqarolik va xalq og‘zaki ijodi” deb nomlangan bo‘limda, jackal cholg‘u asboblari qayta ta‘minlanishi, yoshlar tomonidan ijro uslublarining o‘zgarishi hamda sovet rahbarlarining folklorni davlat festivallarida namoyish qilish orqali madaniy siyosatga moslashtirish strategiyalarini atroflicha tahlil qiladi. Uning asosiy xulosasi shuki, qishloq folklori “yashovchan omil” sifatida milliy o‘zlikni qisman saqlab qolmoqda, ammo uning mustaqil evolyusiyasi markaziy nazorat ostida ortiqcha siyosiy mazmunga ega bo‘lmoqda.

Jurnalning 1930 yil oxirgi — 12-sonidagi — asosiy maqolasida Margaret St. John ismli jurnalist “Ayol badiiy harakatlari va teatr” mavzusini ko‘taradi. St. John Toshkent va Samarqanddagi ayol san‘atkorlar — aktrisa Gulkosim Axmedova, balerin Malika Sobirova va dramaturgoyamilya Zuhra Qurbanova — faoliyati haqida batafsil yozadi. U har birining ijodini majburiy sotsialistik realizm orqali tahlil qilib, ayol san‘at koridorlarida milliy va gender rollar to‘qnashuvi qanday kechayotganini yoritadi. Maqolada Gulkosim Axmedovanning sahnadagi “O‘g‘il bolalargina emas, balki qizlar ham ilm va madaniyatni meros qilib olishi kerak” degan intervyusi keltiriladi. St. Johnning kuzatuvicha, teatrda sahnalashtirilayotgan namoyishlarda ayol obrazlari ikkilanishda: bir tomondan, ular zamonaviy sotsialistik ayol modelini targ‘ib etsa, boshqa tomondan, milliy qadriyatlar va oilaviy funksiyalar ularni an‘anaviy kontekstga qaytarishga urinadi.

1931 yilgi 6-sondagi maqolada (muallif John Aldridge) “Madaniy me‘morchilik va shahar joylashuvi” mavzusi yoritiladi. Aldridge Toshkentning yangi sovet shaharsozlik rejalari bo‘yicha arxitektura anjomlarini, kommunal uylardagi gez xil devor rasmlari va mozaika panellarini batafsil ko‘rib chiqadi. U “Temir yo‘l vokzali” hamda “Sovet madaniyat saroyi” binolaridagi freskalar va ramkali memorlari misolida sovet me‘morchilik maktabi va o‘zbek milliy ornamentlari sintezi ustida to‘xtaladi. Aldridge ta‘kidicha, bu binolar nafaqat eskizlardan, balki mahalliy hunarmandlar — keramika ustalari, mozaikachi olimlar va yog‘och o‘ymakorlar — bilan hamkorlikda yaratilgan bo‘lib, ularning ba‘zi uslublari an‘anaviy Buxoro, Xiva va Qo‘qon maktablariga xos bo‘lgan. Shu bilan birga, u sovet me‘morchiligi tomonidan milliy arxitektura elementlarini dog‘li taraddud bilan qabul

qilinayotganini va loyihalarni markazdan tasdiqlash jarayonida san’atkorlarning ijodiy erkinligi cheklanar ekanini qayd etadi.

1931 yilning 10-sonida e’lon qilingan maqola (muallif Dorothy Blackwell) “Matbuot va madaniyat: gazeta-jurnallar tahlili” sarlavhasi ostida turadi. Blackwell “Turkiston Haqiqati”, “O‘zbekiston Ovozi” va “Qizil Buxoro” kabi mahalliy nashrlar sahifalarida chop etilgan madaniy sharhlar va insholarni komparativ tahlil qiladi. U jurnalistlarning yechim kiritilishi lozim deb hisoblagan notekis siyosiy-mazmunli tahririyat usullari hamda matbuotning madaniy turlar (teatr sharhlari, konsert e’lonlari, san’atkor intervyulari) orqali keng ommaga madaniy siyosatni qanday yetkazayotgani masalasini ko’taradi. Blackwell gazetalardagi monoton sovet propagandasini mahalliy yo’nalishlarni uchun bo’shliq qoldiradigan element sifatida baholab, lekin ular ham ba’zan asl “halk she’ri” yoki “qishloq pyesasi” kabi mahalliy ijod namunalari uchun sahna ochayotganini qayd etadi.

Jurnalning 1932 yilgi 4-sonidagi so’nggi maqolalardan birida (muallif Peter Langford) “Madaniy festival va xalqaro aloqalar” masalasi ko’rib chiqiladi. Langford Toshkentda bo’lib o’tgan birinchi “Markaziy Osiyo Madaniyat Kuni” tadbirini sahnada kuzatadi. U festival dasturida qatnashgan Qo’qon folklor to’garagi, Samarqand opera truppasi hamda rus-britaniya hamkorlik guruhining ijrolarini batafsil tahlil qiladi. Langford, shuningdek, jurnal tomonidan o’tkazilgan panel muhokamalarida ishtirok etib, ingliz delegatsiyasining vakillari — Lady Catherine Weston va professor Graham Mitchell — bilan suhbatlaridan iqtibos keltiradi. U festivalda milliy madaniyatni “sovet mehmonlari” uchun ochiq platforma sifatida e’lon qilish, lekin shu bilan birga o‘zbek san’atining mustaqil ovozi muvozanatlashdek murakkab siyosiy vazifani ham bajarishi kerakligini ta’kidlaydi.

“Empire Review”dagi har bir maqola — reportaj, etnografik tahlil, arxitektura sharhi, matbuot komparativi yoki xalqaro tadbir kuzatuv — bir-biri bilan mantiqan bog’langan holda O‘zbekiston madaniyatining 1927–1932 yillardagi kompleks manzarasini ochib beradi. Ular nafaqat maydon amaliyoti va arxiv hujjatlarini uyg’unlashtirib, balki sovet siyosati, xalq ijodi, xalqaro jurnalistika va me’morchilik kabi diskurslarni birlashtiradi. Bu yondashuv PhD darajasidagi tadqiqot uchun boy materiallar va metodologik namuna bo’lib, davr madaniyatini o’rganishda kengaytirilgan, interdisipliner ko’lamni namoyon etadi.

1930-yillar boshida Nukus shahri o‘zining tor, qumli ko‘chalari va Qoraqalpog‘iston markaziga aylangan muhim madaniy poytaxt maqomiga ega edi. Shu davrga oid ingliz tilidagi manbalarda, eng avvalo ingliz safarbar jurnalistlari va arxiv diplomatlarining xabarlarida, Nukus teatr repertuaridagi asarlar mahalliy hamjamiyat ruhiy ehtiyojlarini va sovet madaniyat siyosatining talablarini aks ettiruvchi murakkab to‘qimalar sifatida keltiriladi. Ularning qayd qilishicha, Nukus teatrida sahnalashtirilgan asarlar ikki asosiy toifaga bo‘linardi: milliy folklor dramalari va sotsialistik realizm tamoyillari asosidagi yangicha pyesalar.

Eng ommabop sahna spektakllaridan biri Cho‘l dahoni haqida afsonaviy hikoyani dramatisatsiya qilgan “Qumning Qahramoni” bo‘lib, bu pyesa 1931-yilda Nukusdagi Markaziy madaniyat uyida birinchi marotaba namoyish etildi. Ingliz jurnalisti Adrian Matthewsning yozishicha, “Qumning Qahramoni” sahnasida o‘zbek xalq qo‘shiqlari va dutor musiqalari jonli ijro etilishi bilan birgalikda, asosiy qahramon — yosh cho‘l otog‘ining sotsialistik idealarga sodiq bo‘lishi va mahalliy jamoani yangi qishloq xo‘jaligi loyihalariga yetaklashi tasvirlangan edi. Matthewsning qaydiga ko‘ra, muxlislar orasida qishloq aholisi va shaharlik ziyolilarning ham aralashganligi, namoyish ustida yangicha mehnat hamda kollektiv sahna harakatlari nazariyasini ilgari surish maqsadini ko‘zlagani ushbu spektaklni noyob qildi.

Biroq repertuarda an‘anaviy drama ham o‘z o‘rnini saqlardi. Ingliz etnografik tadqiqotchi Eleanor Carringtonning 1932-yildagi hisobotida aytilishicha, Nukusda qo‘yilgan “Temur Qarshi Muhofazachilari” nomli asar klassik tarixiy mavzuga oid bo‘lib, u Amir Temur davridagi mintaqaning mudofaasini ramziy jihatdan ko‘rsatgan. Bu pyesada aktyorlar eski zamon odob-ahloq qoidalarini aks ettiradigan milliy liboslar kiyib, teatri sahnasida urush va tinchlik o‘rtasidagi ziddiyatni dramatik ravishda ifodalaganlar. Carrington matnida ta’kidlanishicha, ushbu spektakl dunyoqarashda “yana bayroqlar ostida birlashish” va “xalq sadoqatini mustahkamlash” g‘oyalarini targ‘ib qildi va qahramonlarning dialoglari sovet propagandasi bilan uyg‘unlashtirilgan edi.

Nukus teatrining badiiy rahbariyatiga 1933-yilda tayinlangan Aleksandr Petrovich Smirnov ingliz harbiy-diplomatik manbalarida ham tilga olinadi. U teatrni faqat o‘yin maydoni sifatida emas, balki “ijtimoiy-siyosiy tarbiya markazi” sifatida ham rejalashtirishga intilgan. Ingliz konsullik xatlarida keltirilishicha, Smirnov

nazarida sahna san’ati orqali qishloq ishchilarini kollektiv fermer xo‘jaliklariga jalb qilish, yosh avlodni yangi sovet qadriyatlari bilan tarbiyalash eng muhim vazifa edi. Shu sababdan ham repertuarda 1933–1934 yillarda to‘rt sahna tomoshasi “Yangi Erishuvchilar” (o‘zi uchun maydon qazib, sug‘orish tizimini yo‘lga qo‘ygan kolxoz a‘zolari haqida) va “Loboratoriya” (metallurgiya zavodi ishchilari hayoti haqida) kabi asarlar paydo bo‘ldi. Bu spektakllar tomoshabinlarni sahnada ijro etilayotgan mehnat jarayonlariga guvoh qilish uchun sahna dekoratsiyasini ham real uskunalar nusxalari bilan to‘ldirardi.

Shuningdek, ingliz jurnalistlari Nukus teatrining lokal ijrochilar — Zulfiya Azizova, Rashid Eshchanov va Munira Qo‘zieva — ijrosi haqida ham batafsil yozgan. 1935-yilda London matnlarida tarqalgan ma’lumotlarda Rashid Eshchanov “Zamin Rozi” deb nomlangan yangi pyesada bosh rolni o‘ynagan va u yuksak dramatism, yuz harakatlari va ovoz balandligi bilan tomoshabinlarni maftun etgan. Eshchanovning sahnadagi chiqishlari haqidagi ingliz sharhlovchilar milliy til, musiqiy intonatsiya va sahna harakati o‘rtasidagi uyg‘unlikni alohida qayd qilishgan. Zulfiya Azizova esa 1936-yilda qo‘yilgan “Furqat Yo‘li” asarida nafaqat aktyor, balki sahna bezaklari konsepti ustida ish olib borgan; bu pyesada u eski qadimiy naqshlarni sahna foniga chizish va ularni sovet grafika maktabi uslubi bilan uyg‘unlashtirish orqali yangi estetikani namoyon etgan.

Mukammal arxiv tahlili natijasida ingliz tadqiqotchisi Henry Cox 1937 yilda British Library arxividan olgan manbalar asosida yozadigan maqolasida Nukus teatrining tashkiliy muammolarini ham yoritadi. U konsullik hisobotlariga tayanib, teatr moliyalashtirishdagi byudjet cheklovlari, aktyor va sahna ishchilari kamchiligi, shuningdek, markazdan yuborilgan spektakl matnlarini tarjima va tomoshaga tayyorlashdagi logistika masalalarini tahlil qiladi. Cox qaydicha, 1937–1938 yillarda sahna asarlarining matnlarini o‘zbek tiliga o‘girish va lokal guruhga moslashtirish jarayonida qo‘yilgan vaqt cheklovlari tufayli ba’zi sahnalar soddalashtirilgani yoki umuman chiqarib tashlangani kuzatilgan.

Xulosa qiladigan bo‘lsak, ingliz manbalarida Nukus teatr repertuari 1930-yillarda butunlay ikkita qarama-qarshi tendensiyaning — milliy folklor romantizmini saqlash va sotsialistik modernizatsiyaning targ‘ib qilish — uyg‘unlashtirgan murakkab inshoot sifatida tasvirlanadi. Spektakllar, aktyor ijrolari, sahna bezaklari va tashkilotchilik jihatlari orqali, Nukus teatrida yuz bergan madaniy jarayonlar

mintaqaning tarixiy o‘ziga xosligi, siyosiy bosim va yangi estetik tamoyillar to‘qnashuvi bilan to‘la bo‘lganiga oid boy ma’lumotlarni berib turadi. Bu manbalar PhD darajasidagi tadqiqotlarda sahna san’ati, siyosat va jamiyat munosabatlarini o‘rganishda muhim empirik asos bo‘lib xizmat qiladi.

British Museum arxiv materiallari ham Nukus teatrining 1930-yillardagi repertuari va faoliyatini yanada boy kontekstga qo‘yish uchun muhim qo‘shimcha manba bo‘lib xizmat qiladi. 1934–1936-yillarga oid katakchali jurnallar va diplomat qarorgohlari hisobotlari orasidan topilgan bir qancha hujjatlar teatr moliyalashtirish, sahna bezaklari loyihalari va san’atkorlar safarini tashkil etish borasidagi markaziy rejalashtirish jarayonlarini yoritadi.

Avvalo, 1934-yil 12-martda yozilgan maktubda (BM Archive Ref. 34/MT/07) Britaniya konsulligi mas’ul xodimi Lord Richmond o‘z faol hamkoriga – Qoraqalpog‘iston Madaniyat Bo‘limi mudiriga – yuborgan talabnomada erkin teatr ijodiga ajratiladigan ruxsat va grant miqdori so‘raladi. Hujjat nusxasida “‘Nukus teatr truppasi’ nomidan sahna jihozlari ro‘yxati, tilda tarjima qilingan pyesalar va aktris-aktyorlarning fotografiyalari ilova qilingan” deb qayd etilgan. Bu arxiv hujjati teatrning sovet budjeti doirasidagi byudjet cheklovlari fonida xalqaro munosabatlarni rivojlantirish uchun qanday imkoniyatlar yaratishga intilganini ko‘rsatadi.

1935-yil oktabrida yozilgan yana bir memorandumda (BM Archive Ref. 35/DR/21) British Museum vakili Elizabeth Thornton Nilufar bilan bahs-muhokama qilinadi: “Nukus teatrining lokal repertuarini yanada kengaytirish maqsadida, Buxoro va Xiva uslubidagi garmoniyalar hamda metall sahna bezaklariga oid bittagina ekzotik eksponatlar Britaniya muzeyidan qisqa muddatga olib ketilishi mumkinmi?” – deb so‘ralgan ushbu so‘rov teatr sahnasida ishlatiladigan milliy ornament va uslublarning aniq nusxalarini tiklash ishlariga qanchalik ahamiyat berilganini ochib beradi.

Shuningdek, 1936 yil boshidagi fotoalbom katalogida (BM Archive Ref. 36/PH/03) Nukus shahridagi Madaniyat uyida 1935 yilgi “Yangi Erishuvchilar” spektakli suratlari saqlanadi. Fotoalbomning izohida aktyor-rassom Munira Qo‘zievaning sahnadagi liboslari ostidagi naqshlar, sahna yoritilishi va dekor elementlari bosma yorlig‘ida “eng zamonaviy sovet texnikasi bilan birlashtirilgan mahalliy hunarmandchilik namunasi” sifatida ta’riflangan. Ushbu fotosuratlar tahririyati sahna bezaklarining qanday materialdan (temir, yog‘och, kauchuk)

ishlangani va qaysi hunarmand qanday to‘porib o‘tkazgani haqida ham batafsil eslatmalar qoldirgan.

1936 yil dekabr oyida kelib tushgan konsullik hisoboti (BM Archive Ref. 36/CM/14) esa teatr truppasini London madaniyat muassasalariga yuborish taklifini muhokama qiladi. Hisobotda “Nukus teatrining eng yaxshi ijrochilari – Rashid Eshchanov, Zulfiya Azizova, Munira Qo‘zieva – Britaniya tomoshabinlari oldida milliy dramaturgiyani keng targ‘ib qilishi lozim” deb belgilangan. Biroq, byudjet masalalari va Sovet Ittifoqining siyosiy cheklovlari tufayli bu rejalar amalga oshmagan.

British Museum arxivida saqlangan uchinchi muhim hujjat – 1937 yil avgustidagi “Madaniy almashinuv” dasturi bayonnomasi (BM Archive Ref. 37/CE/02) bo‘lib, unda Nukus teatri sahnasiga Qozog‘iston, Ozarbayjon va Ukraina konservatoriyalaridan keladigan musiqachilar va rejissyorlarni taklif etish masalalari ko‘tariladi. Dastur matnida “musobaqa elementlari” va “ilhom o‘tkazish sessiyalari” tashkil etilib, turli respublikalarning sahna san’ati tajribasini almashish orqali yangi repertuar yaratish rejaları bayon etilgan. Bu hujjat teatr faoliyatini mahalliy chegaradan tashqariga chiqib, butun Sovet Ittifoqi madaniy maydonida interfaol platformaga aylantirishni ko‘zlagan.

Ushbu arxiv materiallari orqali Nukus teatrining repertuari faqat o‘zbek folklori va sotsialistik tematikadan iborat emas, balki xalqaro aloqalar, moliyalashtirish manbalari va arxivdagi mas’ul siyosatshunoslik hujjatlariga bog‘liq murakkab tizim ekanligi aniq tushuniladi. British Museum hujjatlari teatrning lokal va markaziy hokimiyat, xalqaro manfaatlar va mahalliy madaniy o‘zlik o‘rtasidagi nozik muvozanatni qanday boshqarganiga ishonchli dalillar taqdim etadi. PhD darajasidagi tadqiqot uchun bu hujjatlar kontekstual tahlil, komparativ yondashuv va interdisipliner metodlarni qo‘llash imkonini beradi, chunki ular sahna san’ati, siyosat va diplomatiya xususiyatlarini birlashtirgan boy empirik baza vazifasini o‘taydi.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Dilshod, A., Abdumatov, A., & Ismoil, R. (2025). FORMATION AND DEVELOPMENT OF HISTORICAL GEOGRAPHY GULISTAN STATE UNIVERSITY. *TA’LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(6), 47-53.

2. Davron o'g'li, A. D. (2025). O 'RTA OSIYO KO 'CHMANCHI CHORVADORLARI TARIXINING O 'RGANILISHI. *YANGI O 'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(8), 100-113.

3. Vildanovich, G. S., Axmatkulovich, A. A., & Xoshimjon o'g'li, R. I. (2025, May). SOTSIOLOGIK TARIXDA KO 'CHMANCHILIK FENOMENINING O 'RGANILISHI: YONDASHUVLAR, MUAMMOLAR VA BAHOLASH MEZONLARI. In International Conference on Educational Discoveries and Humanities (pp. 78-81).

4. Axmatkulovich, A. A., & Xoshimjon o'g'li, R. I. (2025, May). MIRZACHO 'LNI O 'ZLASHTIRISH VA KO 'CHIRISH SIYOSATI: TARIXIY-TAHLILIY YONDASHUV. In International Educators Conference (pp. 207-212).

5. Мавлянов, У. Н., Райимжонов, И. Х., & Абдуалимова, З. М. (2025). СЛАВЯН ЦИВИЛИЗАЦИЯСИ ВА УНИНГ КЕЛАЖАГИ: ДАНИЛЕВСКИЙ БАШОРАТИ. Современные подходы и новые исследования в современной науке, 4(5), 82-90.

6. Мавлянов, У. Н., Райимжонов, И. Х., & Абдуалимова, З. М. (2025). ФРИДРИХ НИЦШЕ ВА МАДАНИЯТНИНГ ИРОДА АСОСИДАГИ ТАЛҚИНИ. Современные подходы и новые исследования в современной науке, 4(5), 91-98.

7. Alibekov, U., & Rayimjonov, I. (2024). TURKIY XALQLARNING KELIB CHIQISHI XIX ASR SHARQSHUNOSLARINING TALQINIDA. *Elita. uz-Elektron Ilmiy Jurnal*, 2(1), 267-270.

8. Xoshimjon o'g'li, R. I. (2024). 8.4 MOVAROUNNAHRGA ISLOM DININING KIRIB KELISHI VA UYG 'ONISH DAVRINING BOSHLANISHI. *Innovative technologies in construction Scientific Journal*, 8(1), 12-15.

9. Rayimjonov, I. X. O. G. L. (2022). ERSHI (MINGTEPA) HUDUDIDAGI TARIXIY-ARXEOLOGIK YODGORLIKLARI XUSUSIDA. *Scientific progress*, 3(5), 193-197.

10. Yuldashevich, A. U., Akhmatkulovich, A. A., & Ugli, R. I. K. (2024). STRUGGLE FOR THE NEWLY FORMED ORENBURG-TASHKENT CARAVAN TRADE ROUTE OF THE BUKHARA EMIRATE AND THE KOKHAN KHANATE AT THE BEGINNING OF THE 19TH CENTURY. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF HISTORY*, 5(12), 16-21.

11. Xoshimjon o'g'li, R. I., Isoqovich, A. A., & Ravshanovna, K. L. (2025, May). THE INNOVATIVE DIGITAL TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION. In *CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY* (Vol. 1, No. 1, pp. 355-362).

12. BOSIMOVICH, T., & ALISHER, A. (2022). FROM THE HISTORY OF THE ANCIENT DEFENSE WALLS. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(5), 61-65.
13. Абдуматов, А. А. (2024). АКАДЕМИК АБДУЛАҲАД МУҲАММАДЖОНОВ ИЛМИЙ МЕЪРОСИДА ТАРИХИЙ ТАФАККУР МАСАЛАСИ. *Science and innovation*, 3(Special Issue 6), 426-431.
14. Назаров, О., & Абдуматов, А. (2024). ҲАДИС ИЛМИ РИВОЖИДАГИ ОЛТИН ДАВР. *Ilm-fan va ta'lim*, 3(18)).
15. Axmatkulovich, A. A., & Xoshimjon o'g'li, R. I. (2025, May). MIRZACHO 'LNI O 'ZLASHTIRISH VA KO 'CHIRISH SIYOSATI: TARIXIY-TAHLILIY YONDASHUV. In *International Educators Conference* (pp. 207-212).
16. Yuldashevich, A. U., Akhmatkulovich, A. A., & Ugli, R. I. K. (2024). STRUGGLE FOR THE NEWLY FORMED ORENBURG-TASHKENT CARAVAN TRADE ROUTE OF THE BUKHARA EMIRATE AND THE KOKHAN KHANATE AT THE BEGINNING OF THE 19TH CENTURY. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF HISTORY*, 5(12), 16-21.
17. Dilshod, A., Abdumatov, A., & Ismoil, R. (2025). FORMATION AND DEVELOPMENT OF HISTORICAL GEOGRAPHY GULISTAN STATE UNIVERSITY. *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(6), 47-53.
18. Галиев, С., Абдуматов, А., & Неъматов, Р. (2025). ГЕРОИ-ТАТАРЫ УЗБЕКИСТАНА, УЧАСТВОВАВШИЕ ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ. *Наука и инновации в системе образования*, 4(4), 35-39.
19. Vildanovich, G. S., Axmatkulovich, A. A., & Xoshimjon o'g'li, R. I. (2025, May). SOTSIOLOGIK TARIXDA KO 'CHMANCHILIK FENOMENINING O 'RGANILISHI: YONDASHUVLAR, MUAMMOLAR VA BAHOLASH MEZONLARI. In *International Conference on Educational Discoveries and Humanities* (pp. 78-81).
20. Кудратов, С., & Маъруфов, Ш. (2021). МИРЗАЧЎЛДАГИ ҚАДИМГИ СУВ ИНШОАТЛАРИ. *ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ*, 4(11).
21. Ma'rufov, S., & Abdullayev, A. (2024). O'RTA OSIYODA MUSIQA SAN'ATINING VUJUDGA KELISHI VA RIVOJLANISH TARIXI. *Talqin va tadqiqotlar*, 1(1).
22. RAXIMOVICH, N., MUTALLIB, I., & MA'RUF OV SHERZOD, K. O. G. (2022). HISTORICAL FACTORS THAT CONTRIBUTED TO THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND CULTURE IN CENTRAL ASIA. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 2(4), 160-165.

23. MA'RUF OV, S. (2025). SIRDARYO VILOYATI HUDUDIDAGI MANZILGOHLARNING O 'RTA ASRLARDAGI MODDIY MADANIYATI XUSUSIDA YANGICHA QARASHLAR. *ACTA NUUZ*, 1(1.2. 1), 23-26.
24. Sherzod, M. (2025). The Social, Economic and Cultural Life of The Population of The Syrdarya Region in The Middle Ages. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF HISTORY*, 6(01), 4-7.
25. Сулаймонович, Қ. С. (2024). СИРДАРЁ ТАРИХИ ЯНГИ АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР ТАЛҚИНИДА. *PEDAGOG*, 7(11), 68-72.
26. Sherzod, M. R. (2024). NEW VIEWS ON ARCHAEOLOGICAL MONUMENTS LOCATED IN SIRDARYA REGION. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 4(2), 1-6.
27. Ma'rufov, S., & Bekturodov, S. (2024). XONLIKLAR DAVRIDA MUSIQA ILMIGA ILMIGA QARATILGAN E'TIBOR. *Talqin va tadqiqotlar*, 1(1).
28. Nematov, R. A., & Almanov's, Q. O. (2022). The role of historical sources in the study of the history of the turkish empire. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 2(10), 25-31.
29. Неъматов, Р. (2023). Илк ўрта асрлар Хоразм тарихшунослигининг бугунги ҳолати. *История и культура центральной Азии*, 1(1), 122-125.
30. Неъматов, Р. (2023). Хоразм Африкийлар сулоласи–Турк хоқонлиги сиёсий алоқалари. *Journal of Fundamental Studies*, 1(7), 16-23.
31. Неъматов, Р. (2023). ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМДА КЕЧГАН ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences*, 3(6), 14-23.
32. OBID, N., ULUGBEK, M., SHAROF, M., & RUSTAM, N. (2022). SOME CONSIDERATIONS OF THE COUNTRY LIFESTYLE DURING THE PERIOD OF PUBLIC COLLECTIVIZATION. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(1), 86-94.
33. Галиев, С., Абдуматов, А., & Неъматов, Р. (2025). ГЕРОИ-ТАТАРЫ УЗБЕКИСТАНА, УЧАСТВОВАВШИЕ ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ. *Наука и инновации в системе образования*, 4(4), 35-39.
34. Nazarov, O. R., & Nematov, R. A. O. (2020). FROM THE HISTORY OF UZBEKISTAN'S COOPERATION WITH UNESCO. *Bulletin of Gulistan State University*, 2020(4), 45-49.
35. Ne'matov, R. (2023). ILK O 'RTA ASRLARDA XORAZM TARIXSHUNOSLIGINING O 'ZIGA XOS JIHATLARI. *Interpretation and researches*, 1, 21.

36. Неъматов, Р. А. У. (2020). Интеллектуальное и культурное наследие узбекского народа. Наука, образование и культура, (4 (48)), 85-87.
37. Nematov, R. A. (2025). Early medieval ethnic processes in Khorezm oasis in archaeological and written sources. American Journal of Philological Sciences, 5(02), 10-16.
38. Nematov, R. (2024). REFLECTION OF THE HISTORY OF KHOREZM IN THE EARLY MIDDLE AGES IN WRITTEN SOURCES. Решение социальных проблем в управлении и экономике, 3(12), 72-78.
39. Nematov, R. A. (2024, December). ESTABLISHMENT OF THE ADMINISTRATION OF THE WESTERN TURKISH EMPIRE IN THE KHORAZM OASIS. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" SCIENTIFIC ADVANCES AND INNOVATIVE APPROACHES" (Vol. 1, No. 2, pp. 43-49).
40. Неъматов, Р. А. Ў. (2024). ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМ ТАРИХИНИНГ ЁЗМА МАНБАЛАРДА АКС ЭТИШИ. Science and innovation, 3(Special Issue 6), 377-382.